

-
- سرشناسه : حبیبی، رضا
- عنوان و نام پدیدآور : فلسفه علوم طبیعی / رضا حبیبی، محمد شجاعی شکوری.
- مشخصات نشر : قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، انتشارات، ۱۳۹۱.
- مشخصات ظاهری : ۳۹۲ص.
- فروست : مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۹۵۱. فلسفه؛ ۱۲۰.
- شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۱-۷۳۸-۱
- وضعیت فهرست‌نویسی : فیبا
- یادداشت : کتابنامه: ص. ۳۷۸-۳۷۱.
- یادداشت : نمایه.
- موضوع : علوم _ روش‌شناسی.
- موضوع : علوم _ فلسفه.
- شناسه افزوده : شجاعی شکوری، محمد،
- شناسه افزوده : مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره). انتشارات.
- رده‌بندی کنگره : ۸ف۲/ح۱۷۵ Q
- رده‌بندی دیویی : ۵۰۱
- شماره کتاب‌شناسی ملی : ۲۷۳۲۱۵۴
-

فلسفه علوم تجربی

www.ketabo.ir

رضا حبیبی
محمد شجاعی شکوری

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۱

شماره ردیف ۹۵۷
شماره موضوعی ۱۲۰ - فلسفه
۱۳۹۱ - ۴

■ فلسفه علوم تجربی

● مؤلفان: رضا حبیبی - محمد شجاعی شکوری

● ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

● چاپ: نگارش

● نوبت و تاریخ چاپ: اول، بهار ۱۳۹۱

● شمارگان: ۱۰۰۰

● قیمت: ۱۰۵۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸

تلفن و نمابر: ۰۲۵۱-۷۷۴۳۳۲۶

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

تلفن: ۰۲۵۱-۲۱۱۳۶۲۹

فهرست مطالب

۱۷	 مقدمه معاونت پژوهش
۲۱	 مقدمه مؤلفان
درس اول: مفهومی‌شناسی علم و فلسفه	
۲۸	 مقدمه
۲۹	 مفهوم‌شناسی علم
۲۹	 ۱. مفهوم‌شناسی لغوی علم
۳۰	 ۲. مفهوم‌شناسی اصطلاحی علم
۳۱	 الف) مفهوم‌شناسی اصطلاحی از بُعد هستی‌شناختی
۳۱	 ب) مفهوم‌شناسی اصطلاحی از بُعد معرفت‌شناختی
۳۲	 ج) مفهوم‌شناسی اصطلاحی با توجه به بُعد اجتماعی و تمدنی آن
۳۶	 مفهوم‌شناسی فلسفه
۳۶	 ۱. مفهوم‌شناسی لغوی فلسفه
۳۷	 ۲. معانی اصطلاحی فلسفه
۳۸	 الف) متافیزیک (مابعدالطبیعه، فلسفه اولی)
۴۰	 ب) فلسفه به معنای «هر نوع فعالیت عقلانی و فراتجربی»

خلاصه درس.....	۴۲
الف) معنای علم به لحاظ معرفت‌شناختی.....	۴۲
ب) مفهوم علم به لحاظ هستی‌شناختی.....	۴۲
ج) مفهوم علم از منظر اجتماعی و حیث تمدنی.....	۴۲
پرسش‌ها.....	۴۴
الف) پرسش‌های توصیفی.....	۴۴
ب) پرسش‌های ساختاری.....	۴۴
ج) پرسش‌های تحلیلی.....	۴۴
منابعی برای مطالعه بیشتر.....	۴۴
درس دوم: تعریف فلسفه علم	
مقدمه.....	۴۹
تعریف فلسفه علم.....	۵۱
تفاوت‌های علم درجه دوم با علم درجه اول.....	۵۲
۱. تفاوت در متعلق یا موضوع.....	۵۲
۲. تفاوت در روش.....	۵۳
۳. تفاوت در نوع نگاه به نظریات غلط.....	۵۴
۴. جایگاه تاریخ علم در علوم درجه اول و درجه دوم.....	۵۴
موضوع فلسفه علم.....	۵۵
فایده فلسفه علم.....	۵۶
خلاصه درس.....	۵۹
پرسش‌ها.....	۶۱
الف) پرسش‌های توصیفی.....	۶۱
ب) پرسش‌های ساختاری.....	۶۱

فهرست مطالب ۷

۶۱	 (ج) پرسش‌های تحلیلی
۶۱	 منابعی برای مطالعه بیشتر

درس سوم: مبانی علوم تجربی

۶۶	 مقدمه
۶۷	 ماهیت روش علوم تجربی (استقرا یا تجربه، و بیان تفاوت آن دو)
۶۷	 ۱. سیر از جزئی به جزئی
۶۸	 ۲. سیر از جزئی به کلی (استقرا)
۷۰	 ۳. سیر از کلی به جزئی
۷۲	 جمع‌بندی مقایسه روش فلسفی و علم
۷۳	 ماهیت موضوع علوم تجربی
۷۷	 عدم بداهت مبادی علوم تجربی و ضرورت اثبات آنها
۸۲	 مقایسه قوانین فلسفی و علمی
۸۵	 خلاصه درس
۸۶	 پرسش‌ها
۸۶	 (الف) پرسش‌های توصیفی
۸۶	 (ب) پرسش‌های ساختاری
۸۶	 (ج) پرسش‌های تحلیلی
۸۶	 منابعی برای مطالعه بیشتر

درس چهارم: روش تحقیق در علوم تجربی

۸۹	 مقدمه
۸۹	 انواع روش‌های تحقیق
۹۰	 ۱. شهودی، عقلی، تجربی و نقلی
۹۱	 ۲. روش تحقیق مسئله‌محور و موضوع‌محور

۳. روش تحقیق بنیادی و کاربردی	۹۲
۴. روش تحقیق تجزیه‌ای و نظام‌مند	۹۳
الف) مفهوم‌شناسی روش تحقیق تجزیه‌ای و نظام‌مند	۹۴
ب) تعریف نظام	۹۴
ج) ضرورت رویکرد نظام‌مند	۹۵
۵. تحقیق‌های مبتنی بر مشاهده طبیعی و تحقیقات آزمایشگاهی	۹۶
الف) اصول حاکم بر تحقیق آزمایشی	۹۷
ب) مراحل یک آزمون تام	۱۰۰
خلاصه درس	۱۰۵
پرسش‌ها	۱۰۶
الف) پرسش‌های توصیفی	۱۰۶
ب) پرسش‌های ساختاری	۱۰۶
ج) پرسش‌های تحلیلی	۱۰۶
منابعی برای مطالعه بیشتر	۱۰۶
درس پنجم: جایگاه روش تحقیق	
مقدمه	۱۰۹
جایگاه روش تحقیق از دیدگاه پوزیتویست‌ها	۱۱۰
جایگاه روش تحقیق از دیدگاه ابطال‌گرایان	۱۱۲
جایگاه روش تحقیق از دیدگاه کوهن	۱۱۲
جایگاه روش تحقیق از دیدگاه فایرابند	۱۱۸
خلاصه درس	۱۲۱
پرسش‌ها	۱۲۲
الف) پرسش‌های ساختاری	۱۲۲

۱۲۲.....	ب) پرسش‌های تحلیلی
۱۲۲.....	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس ششم: پوزیتیویسم (اثبات‌پذیری)

۱۲۵.....	مقدمه
۱۲۸.....	مبانی پوزیتیویسم
۱۲۸.....	۱. تأخر فرضیه نسبت به مشاهده (فرضیه مولود مشاهده است، نه جهت‌دهنده آن)
۱۲۹.....	۲. رویکرد تقلیل‌گرایانه به قوای ادراکی و روش‌های فهم عالم واقع
۱۳۰.....	۳. مهمل دانستن داده‌های فلسفی
۱۳۲.....	۴. نفی اعتبار فلسفه
۱۳۶.....	۵. تقلیل نقش فلسفه در حد «مقدور ارائه معیار صدق و کذب قضایا»
۱۳۸.....	۶. بهره‌گیری از منطق نمادی جدید به منزله ابزار استدلال
۱۴۰.....	خلاصه درس
۱۴۲.....	پرسش‌ها
۱۴۲.....	الف) پرسش‌های توصیفی
۱۴۲.....	ب) پرسش‌های ساختاری
۱۴۲.....	ج) پرسش‌های تحلیلی
۱۴۳.....	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس هفتم: تأییدپذیری

۱۴۷.....	مقدمه
۱۴۸.....	شروط تأییدپذیری
۱۴۸.....	الف) کثرت موارد مورد مشاهده
۱۵۰.....	ب) تنوع موارد مشاهده‌شده
۱۵۲.....	ج) سادگی نظریه

خلاصه درس.....	۱۵۶
پرسش‌ها.....	۱۵۸
الف) پرسش‌های توصیفی.....	۱۵۸
ب) پرسش‌های ساختاری.....	۱۵۸
ج) پرسش‌های تحلیلی.....	۱۵۸
منابعی برای مطالعه بیشتر.....	۱۵۸

درس هشتم: نقد پوزیتیویسم و تأییدپذیری

مقدمه.....	۱۶۱
پارادوکسیکال بودن این نظریه.....	۱۶۱
توجیه‌ناپذیر بودن برخی گزاره‌های قابل مشاهده حسی با ملاک معناداری.....	۱۶۳
بی‌معنا شدن همه گزاره‌های کلی.....	۱۶۴
بی‌پشتوانه شدن تحقیقات تجربی.....	۱۶۵
پرهیز از ماهیت‌شناسی و اکتفا به پدیدارشناسی.....	۱۶۶
خلاصه درس.....	۱۶۹
پرسش‌ها.....	۱۷۰
الف) پرسش‌های توصیفی.....	۱۷۰
ب) پرسش‌های ساختاری.....	۱۷۰
ج) پرسش‌های تحلیلی.....	۱۷۰
منابعی برای مطالعه بیشتر.....	۱۷۰

درس نهم: نظریه ابطال‌پذیری

مقدمه.....	۱۷۳
زمینه‌های پیدایش ابطال‌گرایی.....	۱۷۴
معرفت از نگاه ابطال‌گرایی.....	۱۷۵

فهرست مطالب ◇ ۱۱

ماهیت علم در ابطال‌گرایی (گزاره‌های حسی - مشاهداتی در ابطال‌گرایی).....	۱۷۷
قانون‌های علمی در ابطال‌گرایی.....	۱۸۰
پیشرفت علم از دیدگاه ابطال‌گرایی.....	۱۸۲
اصلاح نظریه و بررسی شروط آن در ابطال‌گرایی.....	۱۸۵
شروط اصلاح نظریه.....	۱۸۷
شرط اول: جزء نظریه‌های پیشین نباشد.....	۱۸۷
شرط دوم: اصلاحات غیرموضعی نباشد.....	۱۸۸
شرط سوم: نظریه اصلاح‌شده، ابطال‌پذیرتر از نظریه پیشین باشد.....	۱۸۹
نقش تأیید در ابطال‌گرایی.....	۱۹۲
نقش کیفیت در ابطال‌گرایی.....	۱۹۴
پیش‌بینی در ابطال‌گرایی.....	۱۹۶
معیار تفکیک علم از فلسفه در ابطال‌گرایی.....	۱۹۸
خلاصه درس.....	۲۰۱
پرسش‌ها.....	۲۰۲
الف) پرسش‌های توصیفی.....	۲۰۲
ب) پرسش‌های تحلیلی.....	۲۰۲
ج) پرسش‌های ترجمه‌ای.....	۲۰۲
منابعی برای مطالعه بیشتر.....	۲۰۳
درس دهم: نقدهای ابطال‌گرایی	
مقدمه.....	۲۰۷
ناکارآمدی روش نقدپذیری برای رسیدن به رئالیسم.....	۲۰۸
نقدهای علم‌شناسی در ابطال‌گرایی.....	۲۱۰
خطا در گزاره‌های حسی.....	۲۱۲

۲۱۳	اسناد تعبیر و تفسیر گزاره‌ها به گزاره‌های حسی
۲۱۴	کاستی‌های ناشی از محیط آزمون
۲۱۵	کاستی‌های ناشی از قوانین حاکم بر آزمایشگاه
۲۱۹	نقد ویژگی «تقریب به حقیقت» در ابطال‌گرایی
۲۲۳	نقدهای تحدید علم
۲۲۵	جامع نبودن معیار ابطال‌پذیری برای تحدید
۲۲۸	خلاصه درس
۲۲۹	پرسش‌ها
۲۲۹	الف) پرسش‌های توصیفی
۲۲۹	ب) پرسش‌های تحلیلی
۲۲۹	ج) پرسش‌های ترجمه‌ای
۲۳۰	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس یازدهم: روش‌شناسی برنامه‌های پژوهشی لاکاتوش

۲۳۵	مقدمه: زمینه پیدایش روش‌شناسی لاکاتوش
۲۳۷	مبانی مکتب لاکاتوش
۲۳۷	۱. فلسفه نگاه سیستمی به علم
۲۴۲	۲. جایگاه سیستم در روش‌شناسی لاکاتوش
۲۴۵	۳. اجزای علم در روش‌شناسی لاکاتوش
۲۴۵	الف) سخت‌افزارهای روش‌شناسی لاکاتوش
۲۴۷	ب) نرم‌افزارهای روش‌شناسی لاکاتوش
۲۵۰	ارزیابی مکتب لاکاتوش
۲۵۰	۱. نداشتن معیار شفاف و قاطع برای تفکیک قلمرو استخوان‌بندی از کمر بند محافظ
۲۵۲	۲. نابرخورداری از آزمون‌های صریح و خاتمه‌دهنده

خلاصه درس	۲۵۶
پرسش‌ها	۲۵۸
الف) پرسش‌های توصیفی	۲۵۸
ب) پرسش‌های ساختاری	۲۵۸
ج) پرسش‌های تحلیلی	۲۵۸
منابعی برای مطالعه بیشتر	۲۵۸
درس دوازدهم: ساختار انقلاب‌های علمی	
مقدمه	۲۶۲
ساختار کلی نظریه نوین	۲۶۴
۱. مرحله پیش‌علم	۲۶۶
الف) مرحله پیش‌علم مطلق	۲۶۶
ب) مرحله پیش‌علم خاص	۲۶۷
ج) فرایند گذار از پیش‌علم به علم عادی	۲۷۰
۲. شکل‌گیری علم عادی یا علم هنجاری	۲۷۳
۳. شکل‌گیری بحران و انقلاب	۲۷۶
الف) ناتوانی پارادایم از پاسخ‌گویی به نیازهای حاد جامعه	۲۷۷
ب) فهم کاستی‌های پارادایم به علت بازخوانی آگاهانه آن	۲۷۹
ج) ظهور پارادایم رقیب	۲۸۰
خلاصه درس	۲۸۳
پرسش‌ها	۲۸۴
الف) پرسش‌های توصیفی	۲۸۴
ب) پرسش‌های تحلیلی	۲۸۴
منابعی برای مطالعه بیشتر	۲۸۴

۳۵۵. سیال بودن و بی‌ثباتی تئوری‌های حاکم بر آن.....
۳۵۷. خلط رویکرد علت‌گرایانه با رویکرد دلیل‌گرایانه.....
۳۵۹. اتخاذ رویکرد پراگماتیستی در نقد و ارزیابی نظریه‌ها.....
۳۵۹. برخی راهبردهای مهم جهت پرهیز از گرفتار شدن در دام نسبیت.....
۳۶۰. تفکیک سطوح معرفت به لحاظ ارزش معرفت‌شناختی آن.....
۳۶۱. چندلایه‌ای بودن معرفت و ذومراتب بودن آن.....
۳۶۲. ضرورت مواجهه نظام‌مند در تحلیل تئوری‌ها و بررسی پدیده‌ها.....
۳۶۲. (الف) روش تجربه‌ای.....
۳۶۳. (ب) روش نظام‌مند.....
۳۶۷. رویکرد نظام‌مند به لحاظ موارد تعلیم و آموزشی.....
۳۶۸. خلاصه درس.....
۳۶۹. پرسش‌ها.....
۳۶۹. (الف) پرسش‌های توصیفی.....
۳۶۹. (ب) پرسش‌های تحلیلی.....
۳۶۹. (ج) پرسش‌های ترجمه‌ای.....
۳۷۰. منابعی برای مطالعه بیشتر.....
۳۷۱. منابع.....
۳۷۱. (الف) فارسی.....
۳۷۷. (ب) لاتین.....
۳۷۹. نمایه‌ها.....

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل ترین، جاودانه ترین و رساترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جانها کشته اند، چه نیاخته، و جاهلان و باطل پرستان چه

توطئه ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نیاخته اند، چه تلخ و واقعی است مظلومیت

حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در محاکمات همیشگی حق و باطل،

حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و نگوشتار و الا و بالا نشینی

حقیقت، گذشته از سرشت حق، و ام دار کوشش های خالصانه و پایان ناپذیر حقیقت جویانی

است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته اند،

و در این میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به ویژه اسلام و پیامبر اکرم ﷺ و

جانشینان برحق و گرامی او ﷺ، برجسته ترین است.

دانشمندان نام آور شیعه رسالت خطیر و بی نظیر خویش را بهره گیری از عقل و

نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن

پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان

حقیقت گریز دانسته و در این راه دیده ها سوده و جانها فرسوده اند. اکنون در عصر